

NADÁCIA
Slovenskej sporiteľne

Slovník pojmov ku grantovej výzve Pre budúcnosť 2024

Obsah

Úvod	3
Terminológia	
Adaptácia	4
Biopásy	4
Cirkulárna ekonomika	5
Dažďové záhrady	6
Drevinové vetrolamy	7
Komunitný život	8
Monitorovanie kvality ovzdušia	9
Obnova ekosystémov	10
Ochranné hrádze a nádrže	11
Priepustné chodníky	11
Protipožiarne pásy a priesečky	11
Reflexné povrchy	12
Remízky	12
Retenčné (zberné) jazierka	13
Revitalizácia	13
Vegetačné strechy	14
Vetracie koridory	14
Zatrávňovanie svahov	14
Zdroje	15

Úvod

Tento slovník tvorí prílohu grantovej výzvy a dopĺňa samo hodnotiaci nástroj pre žiadateľov. Vysvetľuje vybrané riešenia z nástroja a jeho cieľom je vás inšpirovať, aké opatrenie blízke prírode môžete realizovať vo svojej komunite, obci alebo meste. Nejde o úplný zoznam pojmov – chceme vám ponúknuť riešenia, ktoré sú praktické a realizovateľné v kontexte slovenských obcí a v rámci dostupných finančných prostriedkov grantu na jeden projekt.

Zároveň je naším cieľom stručne predstaviť konkrétne príklady úspešných adaptačných riešení na Slovensku aj v zahraničí, ktoré vás môžu inšpirovať pri návrhu vašich projektov.

Veríme, že tento sprievodca prispeje k realizácii projektov, ktoré budú blízke prírode, budú inovatívne a zároveň budú plniť ekologickú, ekostabilizačnú, krajnotvornú, estetickú, psychologickú aj voľnočasovú funkciu.

Nadácia Slovenskej sporiteľne

Terminológia

Adaptácia

Adaptácia znamená prispôsobenie sa prírodných alebo ľudských systémov na nové alebo meniace sa prostredie s cieľom zvýšiť ich stabilitu a odolnosť. Adaptácia na zmenu klímy sa týka reakcie na aktuálne alebo očakávané klimatické podnety alebo ich účinky, s cieľom zmiernenia škôd alebo využívania nových príležitostí.

Príklad: Partnerstvo pre znižovanie dopadov klimatickej zmeny

- Mesto: Miskolc, Maďarsko
- Výzva: zraniteľnosť územia na intenzívne zrážky
 - vysoký pomer nepriepustných povrchov, a tým aj ohrozenie lokality mestskými záplavami, silne znečistené ovzdušie, frekventovaná premávka a s tým súvisiaci hluk
- Riešenia: vytvorenie nových parkov, využitie zelených striech, vytvorenie zelených fasád

Biopásy

Biopásy sú pásy pôdy široké obvykle niekoľko metrov oddelujúce intenzívne obhospodarované plochy. Líšia sa výrazne pestrejšou rastlinnou skladbou ako okolitá pôda. Vytvárajú atraktívne zázemie pre širokú škálu živočíchov, ktorým poskytujú potravné, úkrytové, pobytové a hniezdne podmienky, čo má pozitívny vplyv na stabilitu územia. Zakladať sa môžu na jednu alebo viacero sezón. Tvorba biopásov má pre slovenskú krajinu vyznačujúcu sa veľkými pôdnymi blokmi obrábanej ornej pôdy pozitívny vplyv. Význam tkvie najmä v prirodzenej ekologizácii ekosystému a v podpore jeho pestrosti v duchu „zdravá pôda – zdravé rastliny – zdravé zvieratá – zdraví ľudia“.

Terminológia

Cirkulárna ekonomika

Cirkulárna ekonomika je ekonomický model, ktorý sa snaží minimalizovať odpad a využívať zdroje efektívne tým, že podporuje opätovné používanie, opravu, recykláciu a obnoviteľné zdroje, a tým pomáha znížiť negatívny vplyv ľudskej činnosti na životné prostredie. Pre mnohých najmä mladých ľudí sa princípy cirkulárnej ekonomiky stávajú životným štýlom založeným na spoločenskej zodpovednosti. Efektívne využívanie zdrojov je základným princípom cirkulárnej ekonomiky. Konkrétnym príkladom sú napr. podpora opráv a renovácií produktov namiesto ich nahradenia novými alebo podpora zdieľanej dopravy, napr. keď jeden dopravný prostriedok využívajú striedavo viacerí užívatelia.

Príklad: Reuse Plzeň s.r.o.

- Mesto: Plzeň, Česká republika
- Výzva: neefektívne a nevhodné nakladanie s odpadom, nedostatočná ochrana prírody
- Riešenia: Otvorenie centra opätovného použitia v Plzni, ktoré je jedným z niekoľkých desiatok centier a bodov tohto druhu v Českej republike. Do Reuse centra je možné odnieť nepotrebné veci z domácnosti, pokiaľ sú v dobrom stave. Ostatní ľudia si ich môžu vziať za symbolickú cenu. Peniaze z predaja sa používajú na prevádzku centra.

Terminológia

Dažďové záhrady

Dažďové záhrady sú plochy, ktoré zachytávajú dažďové zrážky zo striech, ciest alebo iných spevnených plôch a umožňujú im preniknúť do zeme. Tým spomaľujú vysušovanie pôdy, zmiernujú riziko tzv. bleskových povodní pri prívalových dažďoch a ešte aj čistia podzemné vody. Zároveň zlepšujú klimatické podmienky záhrad v letných horúčavách a majú estetický prvok.

Príklad: Dažďová záhrada v Košiciach

- Mesto: Košice, Slovensko
- Výzva: extrémne zrážky a bleskové záplavy, znečistenie ovzdušia a skleníkový efekt, strata biodiverzity
- Riešenia: projekty na budovanie dažďových záhrad, ktoré efektívnym spôsobom vylepšujú mikroklimu počas letných horúčav, dokážu chrániť prírodu, vytvárajú nové zelené plochy v meste a zvyšujú využitie dažďovej vody.

Terminológia

Drevinové vetrolamy

Primárnym cieľom vetrolamov je ochrana plodín, ľudí a zvierat pred negatívnymi účinkami vetra, ako i ochrana pôdy pred veternou eróziou. U zvierat vetrolamy preukázateľne znižujú mieru stresu a pomáhajú zabrániť šíreniu pachov napr. z priemyselných prevádzok alebo veľkochovov. Vetrolamy pomáhajú vytvárať miernejšie mikroklímy chránené pred vetrom, správne tvarované môžu nasmerovať vietor tam, kam chceme (napr. na turbínu veternej elektrárne). Vetrolamy ako agrolesnícky systém môžu slúžiť okrem regulácie vetra a produkcie dreva i na produkciu potravín alebo krmiva pre zvieratá. Pri správnom navrhovaní vetrolamov je potrebné dodržiavať vhodnú drevinovú skladbu. Zakladanie a umiestnenie vetrolamov je zložité a je potrebné ho konzultovať s odborníkmi.

Príklad: Vetrolamy na južnej Morave

- Okres Břeclav, Znojmo a Hodonín
- Výzva: veterná erózia, extrémne sucho, strata biodiverzity a degradácia pôdy
- Riešenia: obnova a zakladanie širokých pásov rôznych druhov stromov najmä v poľnohospodársky obhospodávaných oblastiach, ktoré bránia vysušovaniu pôdy, ochladzujú aj zvlhčujú vzduch, zlepšujú klímu a biodiverzitu.

Terminológia

Komunitný život

Komunitný život sa zameriava na budovanie spoločenstva a medziľudských vzťahov v blízkom okolí, čo môže zahŕňať susedstvá, dediny, mestské časti alebo podobné komunity. Tento koncept sa uplatňuje najmä v kontexte environmentálnej udržateľnosti a sociálnej súdržnosti, kde ľudia spolupracujú na identifikácii spoločných problémov a ich riešení a realizácií.

Príklad: Climate lab

- Mesto: Viedeň, Rakúsko
- Výzva: neefektívne a nevhodné nakladanie s odpadom
- Riešenia: Táto inovatívna platforma spája občanov a inovátorov z rôznych odvetví s cieľom iniciovať riešenia zamerané na dosiahnutie klimatickej neutrality. Jadrom prístupu Climate Lab je kultivácia živej a dôveryhodnej komunity klimatických inovátorov. Climate Lab ponúka aj fyzické centrum vo Viedni, ktoré je udržateľné a schopné šetriť energiu a ktoré slúži ako jedinečné centrum, kde môžu klimatickí inovátori spolupracovať, stretávať sa a organizovať podujatia.

Terminológia

Monitorovanie kvality ovzdušia

Monitorovanie kvality ovzdušia je proces, ktorý zahŕňa systematické zhromažďovanie, analýzu a interpretáciu údajov o zložení a znečistení ovzdušia (napr. oxid dusičitý, oxid siričitý, prachové znečistenie) v určitej oblasti alebo lokalite. Jeho cieľom je sledovať úrovne znečistenia ovzdušia a identifikovať potenciálne riziká pre verejné zdravie a životné prostredie. Občania môžu byť aktívne zapojení do monitorovania kvality ovzdušia rôznymi spôsobmi. Môžu sa zapojiť do dobrovoľníckych programov na monitorovanie ovzdušia, kde zbierajú údaje o kvalite ovzdušia vo svojom okolí pomocou osobných senzorov alebo monitorovacích zariadení.

Príklad: Komunitné meranie kvality ovzdušia

- Mesto: Londýn, Veľká Británia
- Výzva: znečistenie ovzdušia a skleníkový efekt
- Riešenia: v rámci komunitného programu Breathe London dostalo tridsať miestnych skupín bezplatné senzory na monitorovanie kvality ovzdušia a s pomocou výskumníkov z univerzít môžu navrhovať opatrenia na zníženie znečistenia ovzdušia vo svojich komunitách. Senzory sú umiestnené aj v blízkosti verejných záhrad, aby bolo možné porovnávať znečistenie ovzdušia v okolí týchto zelených priestorov s ostatnými lokalitami.

Terminológia

Obnova ekosystémov

Obnova ekosystémov je proces obnovy poškodených alebo degradovaných ekosystémov s cieľom obnoviť ich funkcie, biodiverzitu a ekologickú stabilitu. Môže mať mnoho podôb, od vysádzania či starostlivosti o stromy, zazelnenia miest, zvýšenia biodiverzity v záhradách ponechaním ich častí bez ľudského zásahu, až po zmenu stravovania alebo aktívne čistenie riek a ich brehov. Zdravšie ekosystémy s bohatšou biodiverzitou vedú k zvýšenému pohlcovaniu skleníkových plynov, a tým aj k zmierneniu zmeny klímy. Zároveň aj znižujú riziko vymierania druhov a posilňujú ekologickú rovnováhu.

Príklad: Širšie spektrum ekologických aktivít - združenie Dunavit

- Mesto: Dunajská Streda, Slovensko
- Výzva: nedostatočná ochrana prírody, obmedzené možnosti pre trávenie voľného času v prírode
- Riešenia: dobrovoľníci organizácie v rámci projektu realizovali množstvo aktivít s cieľom obnovy ekosystémov v oblasti Klátovského ramena, Malého Dunaja a Žitného ostrova. Obnovili historické poľné cesty, vysadili pri nich 90 stromov a vyzbierali odpad z vodnej hladiny v kanáli Gabčíkovo – Topoľníky, ako aj v priesakovom kanáli pri Šamoríne.

Terminológia

Ochranné hrádze a nádrže

Ochranné nádrže sa navrhujú ako účinné protipovodňové a protierózne opatrenia na akumuláciu a retenciu povrchového odtoku vody. Ochranné nádrže zabezpečujú nielen ochranu pred veľkými vodami, ale zachytávajú aj splachy z povodia.

Priepustné chodníky

Priepustné chodníky sú chodníky alebo cesty, ktoré sú navrhnuté tak, aby umožnili prenikanie vody cez ich povrch do pôdy alebo kanalizácie. Tieto chodníky majú špeciálnu konštrukciu, ktorá umožňuje vode prenikať cez ne, čo pomáha pri riadení povrchových odtokov. Prispievajú k znižovaniu dôsledkov intenzívnych zrážok a zároveň umožňujú odparovanie vody späť do prostredia. Tým bude dochádzať i k ochladzovaniu vzduchu v teplých letných mesiacoch. Povrch je z materiálov ako priepustný asfalt, priepustný betón či živicom viazané systémy. Vhodnou alternatívou sú aj nízko nákladové mlatové chodníky.

Príklad: Športový park Jama

- Mesto: Bratislava
- Výzva: extrémne zrážky a bleskové záplavy, obmedzené možnosti pre trávenie voľného času
- Riešenia: zelený „ostrov“ v meste – mestský park, ktorý ponúka priestor pre rôzne športovo-relaxačné aktivity a obsahuje množstvo udržateľných opatrení ako napr. zachytávanie vody v území, vodopriepustné povrchy a vhodnú výsadbu drevín.

Protipožiarne pásy a priesečky

Protipožiarne pásy a priesečky sú široké, často nezalesnené alebo minimálne zarastené pásy čistého priestoru alebo nízkej vegetácie, ktoré sú vytvorené v strategických oblastiach krajiny s cieľom zastaviť alebo spomaliť šírenie požiarov. Ich konkrétny vzhľad a veľkosť môžu závisieť od miestnych podmienok, predpokladaných hrozieb a cielenej ochrany. Aj keď môžu byť zatrávené, často sa vyberá nízka vegetácia, ktorá sa ľahko udržiava. V niektorých prípadoch môžu byť úplne nezalesnené.

Terminológia

Reflexné povrchy

Sú povrchy, ktoré majú schopnosť odraziť slnečné žiarenie späť do atmosféry namiesto toho, aby ho absorbovali a premenili na teplo. Týmto spôsobom môžu reflexné povrchy prispieť k zníženiu teploty v mestských oblastiach a zmierneniu vplyvu „tepelného ostrova“. Medzi typy reflexných povrchov sa radia napr. špeciálne reflexné nátery, ktoré môžu byť aplikované na strechy, chodníky alebo parkovacie plochy. Časté sú aj reflexné filmy a nátery, ktoré sa nanášajú na sklo a je možné sa s nimi stretnúť na administratívnych budovách.

Príklad: Chladné chodníky

- Mesto: Izmir, Turecko
- Výzva: extrémne horúčavy a tepelné ostrovy, znečistenie ovzdušia a skleníkový efekt
- Riešenia: vytvorenie „chladných chodníkov“, ktoré odrážajú viac slnečného žiarenia a vyžarujú menej tepla ako bežné dlažby a zároveň prispievajú k zachytávaniu CO₂.

Remízky

Husté zoskupenie drevín na ploche s výmerou 100 – 500 m², najčastejšie na poliach alebo lúkach. Fungujú ako vetrolamy, pretože tlmia silný vietor, pomáhajú zachytávať naviatu pôdu a sneh a hromadia ich okolo seba, čím znižujú eróziu a zadržiavajú vlhkosť. Poskytujú prirodzený úkryt pre malé i väčšie zvieratá na otvorenom priestranstve.

Terminológia

Retenčné zberné jazierka

Retenčné jazierko je umelo vytvorená nádrž, ktorá slúži na zadržiavanie vody z povrchu a zabraňuje jej rýchlemu odtoku do tokov alebo kanalizácie. V retenčných jazierkach sa zbiera dažďová voda, ktorá sa počas veľkých horúčav odparuje a priaznivo vplýva na mikroklimu okolia.

Revitalizácia

Revitalizácia krajiny je proces obnovy a zlepšovania ekologických, estetických a funkčných aspektov určitej oblasti krajiny, ktorá bola poškodená, degradovaná alebo zanedbaná. Tento proces zahŕňa aktivity ako odstraňovanie invázičných druhov rastlín, zalesňovanie, obnovu pôdy, vytváranie zelených pásov, výsadbu nových rastlín a stromov, obnovenie vodných tokov a podporu biodiverzity. Vo vzťahu k zmene klímy je revitalizácia kľúčovým nástrojom pre adaptáciu, pretože pomáha zlepšiť odolnosť krajiny voči negatívnym účinkom klimatických zmien a podporuje udržateľnú a odolnú krajinu.

Príklad: Zveľadujeme Lúčanský chotár – združenie Topľanská Lúčka

- Mesto: Gíraltovce, Slovensko
- Výzva: Strata biodiverzity a degradácia pôdy, nedostatočná ochrana prírody
- Riešenia: projekt spojil rôzne vekové kategórie občanov obce, detí a mládeže a upriamil ich pozornosť na životné prostredie, v ktorom žijú. Formou brigád a ekohliadok monitorovali vytváranie čiernych skládok, zveľadili chotár a zatriktívili ho pre turistov. Počas brigád vykosili, upratali a vyčistili miesto realizácie projektu a revitalizovali priestranstvo pri obecnom prameni vody.

Terminológia

Vegetačné strechy

Jedným z adaptačných opatrení na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy je aj budovanie vegetačných striech. Vegetačná strecha je účinným prostriedkom v rámci udržateľného manažmentu so zrážkovými vodami a zároveň má chladiaci efekt. Tento efekt vegetačných striech je daný hlavne odparovaním vody, tieniacim efektom vegetácie, schopnosťou odrážať slnečné žiarenie, spotrebou energie na proces fotosyntézy a tepelnou akumuláciou zadržovanej vody.

Príklad: Zelené atrium

- Mesto: Trnava
- Výzva: Extrémne horúčavy a tepelné ostrovy
- tepelný ostrov, úbytok zelených plôch
- Riešenia: zelená stavba šetrná k životnému prostrediu s minimálnou spotrebou energií, vegetačná strecha, ktorá je upravená pre potreby komunitného života svojich obyvateľov.

Vetracie koridory

Vetracie koridory sú zóny vo väčších mestách alebo budovách (na letiskách alebo v obchodných centrách), kde sú umiestnené dvere alebo otvory v stenách, aby umožnili voľný priechod vzduchu. Tieto koridory umožňujú prúdenie vzduchu cez danú oblasť, čo môže byť užitočné v prípade extrémne teplého počasia alebo na zlepšenie ventilácie v oblastiach so zvýšenou koncentráciou ľudí.

Zatravnňovanie svahov

Proces, ktorý zahŕňa vysádzanie tráv a iných rastlín na svahoch alebo úbočiach kopcov. Jeho funkcie ako zeleného prvku v krajine a adaptačného opatrenia na zmenu klímy, najmä eróziu pôdy, sú podobné ako v prípade remízok. Zatravnňovanie svahov navyše môže chrániť krajinné útvary pred extrémami počasia, ako sú povodne, tým, že zadržiava vodu a zabraňuje jej rýchlemu odtoku.

Zdroje

<https://bratislavaden.sk>

<https://www.enviroportal.sk>

<https://www.forestportal.sk>

<https://www.karlovaves.sk>

<https://www.minzp.sk>

<https://www.mladizaklimu.sk>

<https://www.ozzelen.sk>

<https://polnoinfo.sk>

<https://populair.sk>

<https://www.sazp.sk>

<https://sita.sk>

<https://www.teraz.sk>